

УДК [37.015:316.42+37.035+177.72]:37.011.3-052

*Данілова А. П.,
молодший науковий співробітник
Інституту проблем виховання
Національної академії
педагогічних наук України*

ЗАГАЛЬНА СТРУКТУРА МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ІНІЦІАТИВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ДОБРОЧИННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлено загальну структуру методики формування ініціативності учнівської молоді у груповій добродійній діяльності та визначено її основні завдання. Представлено особливості розробки методики й описано її складові.

***Ключові слова:** соціальна ініціативність, методика формування ініціативності, учнівська молодь.*

В статті представлено загальну структуру методики формування ініціативності учнівської молоді у груповій добродійній діяльності та визначено її основні завдання. Представлено особливості розробки методики й описано її складові.

***Ключевые слова:** социальная инициативность, методика формирования инициативности, ученическая молодежь.*

This article presents the results of experimental study on the practice of students in projects of non-governmental organizations. There is analyzed the readiness of young people to do such activities and the factors to be taken into effect to increase this level.

***Keywords:** social initiative, levels of social initiative of students, an experimental study.*

Вступ. Сучасні соціально-економічні умови актуалізують проблему соціального виховання, формування ініціативності учнівської молоді. У Державній національній програмі “Освіта” /Україна XXI ст./ від 3 листопада 1994 року передбачено підготовку в навчальних закладах соціально свідомих людей, здатних до розумової та фізичної праці, до активної діяльності в різних сферах громадського й державного життя, в галузі науки і культури.

Вихідні передумови. Аналіз наукової літератури засвідчує, що процес формування ініціативності учнівської молоді у добродійній діяльності потребує теоретичного та змістового наповнення.

Проблема формування ініціативності розглядалася в працях А. Сороки, О. Трошкіна, С. Щавля, С. Леснікової, С. Тетерського, О. Мальцевої, М. Костіна, Л. Пашкіної та ін. До сьогодні проблема формування ініціативності учнівської молоді у добродійній діяльності не була предметом окремого дослідження вітчизняних учених. Зважаючи на це, в науковій літературі дотепер залишається не розробленою методика формування ініціативності учнівської молоді у груповій добродійній діяльності. Більшість робіт у цьому контексті є конкретно-науковими дослідженнями, в яких ініціативність особистості розглядається у вузькому аспекті або в рамках якоїсь конкретної діяльності. Наявність різних трактувань поняття “ініціативність” свідчить не лише про його багатогранність і певну складність, а й про те, що до цього часу залишається не розробленим цілісний і усталений погляд на ініціативність учнівської молоді та можливі засоби її формування.

Формування мети статті. Спрямування ініціативності учнівської молоді на прояв добродійної діяльності може сприяти не лише на користь особистості учня, але й громади в цілому, оскільки у такому процесі відбувається поєднання власних інтересів з інтересами громади, виявляється творче, активне ставлення до навколишнього світу, прагнення до самовдосконалення та саморозвитку. Тому метою даної статті є розкриття особливостей створення методики формування ініціативності учнівської молоді у груповій добродійній діяльності й опис її основних складових.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Підвищення активності та ініціативності учнівської молоді шляхом залучення до реалізації добродійних справ, прояв соціальної ініціативності в позанавчальній діяльності містить потенціал духовного збагачення їхнього дозвілля та досвіду, вияву лідерських якостей і організаторських умінь, навичок взаємодії, збільшення задоволеності

життям; сприяє вирішуванню певних проблем як самих учнів, так і громади в цілому.

Підтримка та мотивування учнівської молоді до вияву ініціативності у добродійній груповій діяльності, соціально-ціннісної та корисної діяльності є важливим напрямом виховної роботи, одне з головних завдань сучасного суспільства та держави. Адже ініціативна особистість виявляє сильне, сталі прагнення впливати на соціальні процеси та брати участь у суспільних справах, намагання змінити, перетворити або, навпаки, зберегти, зміцнити існуючий соціальний лад, його форми й елементи.

Одним із шляхів формування ініціативності учнівської молоді, спрямованої на розв'язання актуальних проблем громади, може бути включення її в добродійну діяльність. Така діяльність спрямована на вирішення актуальних проблем, що виникають у різноманітних сферах суспільного життя, безкорисливу допомогу різним категоріям населення, які її потребують.

Ініціативність учнівської молоді у груповій добродійній діяльності можна вважати соціальною ініціативністю, адже вона виступає інтегрованою якістю особистості, що виявляється у прагненні учнів до самостійних дій, в інтересах соціуму, що направлені на зміну соціальної дійсності на краще.

М. Богуславський – дослідник соціальної ініціативи та ініціативності – говорить про первинність особистісної ініціативності, яка стає соціальною за двох умов: 1) коли вона направлена на перетворення оточуючої дійсності; 2) коли до реалізації цієї ініціативи залучені інші члени соціуму [1]. Можемо дійти висновку, що включення учнівської молоді у групову добродійну діяльність передбачає як певний вплив на соціум, з одного боку, так і включеність у взаємодію з іншими членами суспільства. Тому ініціативність у груповій добродійній діяльності перетворюється з особистісної на соціальну ініціативність.

Можемо визначити *соціальну ініціативність у добродійній діяльності* як інтегровану якість особистості, що передбачає небайдуже ставлення до проблем і потреб отримувачів благодійної допомоги, добровільне висунення нових ідей та створення нових способів дії і видів діяльності, сутність яких виявляється у досягненні максимальної можливої користі від добродійної діяльності.

Методика формування ініціативності учнівської молоді у добродійній діяльності представлена у загальній програмі, яка включає відповідні форми та методи роботи (табл. 1).

Таблиця 1

**Програма формування ініціативності учнівської молоді
в добродійній діяльності**

№ з/п	Форма заходу	Назва заходу	Зміст та основні завдання
1	2	3	4
1.	Тренінгова програма	“Школа добродійних справ, або Як створити та реалізувати благодійний проект”	Проведення 5 тематичних модулів, основними завданнями яких є: <ul style="list-style-type: none"> - створення команди однодумців, що зможуть ефективно працювати над створенням і реалізацією добродійного проекту; - визначення ідеї та актуальності благодійного проекту, розробка плану та етапів проекту; - визначення необхідних ресурсів і джерел їх отримання для реалізації благодійного проекту; - визначення різноманітних інформаційних джерел популяризації проекту; - формування навичок самооцінки проекту та аналізу перспектив його розвитку.
2.	Виховні заняття (з використанням інтерактивних вправ, методу кейс-стаді, програвання проблемних ситуацій)	“Добродійність: чужої біди не буває”, “Ініціативність у добрих справах”	Проведення виховних годин, основними завданнями яких є: <ul style="list-style-type: none"> - формування усвідомлення сутності добродійної діяльності та мотивування учнівської молоді до участі у ній; - усвідомлення власної ініціативності у груповій добродійній діяльності, як можливості змінити проблемну ситуацію, підвищити рівень власної комунікативної культури, організаційних навичок, налагодження взаємозв'язків з однолітками, можливості допомагати іншим.
3.	Здійснення благодійної діяльності	“Учнівські благодійні проекти”	Реалізація розроблених учнями добродійних проектів, акцій, заходів.

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
4.	Зустрічі-консультації	“Менторство”	Підтримка та супервізія учнівської молоді в реалізації добродчинної діяльності.
5.	Ярмарка добродчинних справ	“Добро починається з мене”	Презентації добродчинних справ, акцій, проектів серед інших школярів.

Розроблена методика формування ініціативності учнівської молоді у добродчинній діяльності складається з комплексу взаємопов’язаних форм і методів роботи, серед яких є: тренінгова програма, виховні заняття, супровід під час ініціювання та впровадження добродчинних проектів учнями, зустрічі-консультації з учнями, проведення ярмарки добродчинних справ.

Добір саме таких форм і методів роботи обумовлювався нашими роздумами про те, що процес педагогічної підтримки ініціативності у добродчинній діяльності розглядається у взаємодії учнівської молоді та педагогів на декількох етапах:

- *діагностичний* – фіксація факту зниження або відсутності ініціативи учнівської молоді у добродчинній діяльності;
- *пошуковий* – сумісний пошук причин виникнення труднощів;
- *проектувальний* – проектування дій педагога та учнів для підвищення рівня ініціативності у добродчинній діяльності;
- *діяльнісний* – дії педагога та самого учня (підтримка дій учня, стимулювання його ініціативності, допомога учнівській молоді) та взаємодія між учнями (взаємопідтримка, координація сумісної діяльності, взаємодопомога);
- *рефлексивний* – сумісне обговорення успіхів і невдач попередніх етапів діяльності, переосмислення учнями та педагогами нового досвіду ініціативності у добродчинній діяльності.

Основними завданнями методики формування ініціативності учнівської молоді у добродчинній діяльності стали:

- формування соціально значимих мотивів діяльності;
- формування ціннісних ставлень до себе, довкілля, громади; розвиток свідомості;
- сприяння активному творчому осмисленню соціальної ситуації і проблем формування соціальної позиції “Я – соціально активний громадянин”;

- включення учнівської молоді в пошук новаторських ідей і соціально-ціннісну проектну діяльність;
- сприяння розвитку соціальної ініціативи, спрямованої на формування в учнівської молоді інтересу до самостійного вирішення соціальних проблем через проектну діяльність, організаційно-методичне забезпечення такої роботи вчителями, соціальним педагогом, психологом;
- створення сприятливих умов для гармонійного розвитку учнівської молоді, задоволення потреб у добровільному виборі тематики добродійних ініціатив;
- сприяння учнівській молоді в ініціюванні та реалізації власних соціальних проектів;
- сприяння у розвитку зацікавленості та виробленні стійкого бажання до ініціювання добродійних справ в умовах позакласної роботи;
- розвиток соціальних, суспільних, духовних цінностей, таких особистісних якостей, як самостійність, ініціативність, альтруїстичність, комунікативні та організаційні здібності через розробку виховних програм, участь в добродійних ініціативах;
- координація розробки добродійних соціальних проектів учнями;
- організація тематичних конкурсів на кращу розробку соціальних ініціатив і проектів, що спрямовані на реалізацію добродійних справ;
- здійснення супервізії соціальних ініціатив;
- висвітлення результатів здійснених соціальних ініціатив серед педагогів інших учнів.

Методика формування ініціативності учнівської молоді в добродійній груповій діяльності передбачає використання інноваційних методик і технологій навчання. Нові освітні технології передбачають широке використання нових інформаційних технологій, оскільки саме інформаційні технології дозволяють повною мірою розкрити дидактичні, розвиваючі функції освітньої техніки, реалізувати закладені в ній потенційні можливості.

Підготовка учнівської молоді до вияву ініціативності в добродійній діяльності вимагає вибір технологій, що спроможні спонукати до розвитку самостійності, ініціативності, саморозвитку та самовдосконалення особистості у добродійній діяльності, формуванню соціально-значущого мотиву, стійкої соціальної позиції, усвідомлення потреби в соціальній діяльності, що призводить до соціально значущого результату. Однією з технологій досягнення поставленого завдання ми вважаємо тренінг.

За визначенням соціально-педагогічного словника, тренінг є активною формою навчання, яка поєднує отримання теоретичних знань з оволодінням практичними вміннями та навичками, необхідними для успішності певної діяльності. У ході тренінгової роботи використовуються різноманітні прийоми індивідуальної і групової форми роботи: аудіо-відеоматеріали, міні-лекції, диспути, бесіди, робота у міні-групах, метод “мозкового штурму”, прийоми інтерпретації, арттерапії, звернення до особистого досвіду учасників. Специфічною характеристикою тренінгу є: наявність постійної групи, яка працює впродовж певного необхідного часу, дотримання правил групової роботи, визначена просторова організація, словесна рефлексія, розкритість і свобода спілкування учасників, позитивна атмосфера та клімат психологічної безпеки, застосування інтерактивних методів роботи. У ході тренінгу обов’язковими є такі правила групової роботи: взаємоповага, обговорення проблеми, а не самої людини, конфіденційність, активність, право на існування іншої думки, добровільність висловлювань [3, с. 483].

Саме тренінги дадуть можливість учнівській молоді сформувати та закріпити знання, набути навички, необхідні для розробки та впровадження добродійного проекту. Сама процедура тренінгу містить пошук соціально значущих мотивів, аналізу причин, що перешкоджають реалізації добродійних справ, формування активної соціальної позиції.

Для підготовки та проведення тренінгу мають бути визначені мета заняття, завдання та зміст тренінгу: перелік і послідовність виконання різноманітних вправ, завдання на рефлексію власних дій, матеріали для підсумків роботи. При використанні тренінгу, як правило, моделюються реальні життєві ситуації, пропонуються проблеми для спільного вирішення, використовуються ділові, сюжетно-рольові ігри. Інтерактивні методи, що використовуються в тренінговій роботі, найбільше сприяють формуванню довгострокових навичок і умінь, виробленню цінностей, створюють атмосферу співпраці, взаємодії, дозволяють педагогам стати консультантами, модераторами в процесі навчання, а не єдиними джерелами знань.

Під час теоретичної підготовки учнівської молоді до ініціативності в добродійній діяльності використовуються діалогічно-дискусійні технології навчання, що дозволяють учню та педагогу виступати рівноправними суб’єктами навчання. Діалог як форма взаємодії надає

можливість студентів моделювати власні судження, індивідуальний стиль діяльності, способи самовираження через цю діяльність.

У рамках виховних заходів, наведених вище, пропонуються такі **форми дискусій**:

- *засідання експертної групи* (проблема обговорюється всіма учасниками групи, які потім висловлюють свою позицію іншим за певним встановленим регламентом. У обговоренні беруть участь 5–6 осіб на чолі з обраним головуючим);

- *круглий стіл* (бесіда, в якій на рівних позиціях беруть участь декілька осіб, інші учасники слухають і з певною періодичністю втручаються, ставлячи запитання учасникам круглого столу, направляючи та поглиблюючи таким чином дискусію);

- *судове засідання* (обговорення, яке імітує судове засідання);

- *симпозіум* (обговорення, у ході якого учасники виступають із повідомленнями, пропонуючи власний погляд, після чого відповідають на запитання аудиторії).

Однією з ефективних технік підготовки учнів до ініціювання добродійних справ, на нашу думку, є використання **конкретних ситуацій**. Визначаючи “Метод конкретних ситуацій” (МКС) зазначимо, що конкретна ситуація, в даному випадку, є описом дійсних подій у словах, цифрах і образах. Учні стають перед вибором шляхів вирішення конкретної проблеми й визначення подальших дій, при цьому очікується, що в результаті вивчення ситуації учень прийде до індивідуального висновку, а після обговорення конкретної ситуації – внесе до неї необхідні зміни. Дієвість конкретної ситуації залежить від ступеня реальності ситуації, що вивчають учні. Завдяки використанню МКС учнівська молодь має змогу:

- побачити проблеми очима інших;
- зрозуміти та використовувати управлінські прийоми;
- зіставити і порівняти різні підходи у вирішенні певних життєвих проблем;
- осмислити та збалансувати проблеми і факти, використовуючи наявний досвід, бачення та думки;
- порівняти себе з іншими, обмінятися з ними досвідом;
- застосувати в реальності свої аналітичні здібності;
- розвинути свою вмотивованість до соціальної ініціативності;
- розвивати комунікативні навички й уміння, навчитися захищати свою позицію, наводити аргументи, переконувати інших [2, с. 73].

Важливо, щоб у рамках практичної роботи учнів з конкретними ситуаціями був як індивідуальний та груповий аналіз, так і обговорення даної ситуації з педагогом.

Формування знань та умінь, які необхідні для ініціювання добродійних проєктів відбувається й у позакласній діяльності. Така підготовка передбачає такі види діяльності: тренінгова програма, комп'ютерні презентації, участь у добродійних акаціях, розробка та реалізація проєктів, презентації в інтернеті тощо.

Висновки, перспективи подальшого пошуку з означеної проблеми. Принципово нові умови розвитку соціально-активного суспільства актуалізують вирішення задач підготовки молоді через формування відповідальності за стан суспільства, через освоєння учнівською молоддю основних соціальних навиків, практичних умінь у сфері соціальних ініціатив, добродійної діяльності. Однією з важливих умов становлення активної громадської позиції, розвитку ініціативності учнівської молоді є включення її в соціально значущу добродійну діяльність. Розроблена методика формування ініціативності учнівської молоді у добродійній діяльності складається з комплексу взаємопов'язаних форм і методів роботи, серед яких: тренінгова програма, виховні заняття, супровід під час ініціювання та впровадження добродійних проєктів учнями, зустрічі-консультації з учнями, проведення ярмарки добродійних справ.

Подальший науковий пошук потребує визначення ефективності запропонованої методики формування ініціативності учнівської молоді в добродійній діяльності.

Література:

1. *Богуславский М. Б.* Циклы и стадии развития детского движения в XX–первой половине XXI века / М. Б. Богуславский // Теория, история, методика детского движения. – Кострома, 2002. – Вып. 6. – С. 96–98.

2. *Кузнецова И. В.* Обучение социальному проектированию. Материалы Международного проекта “АСТ! Действуй!” / И. В. Кузнецова, Т. Г. Никулина, Т. В. Сватенко. – М., 2007. – 216 с.

3. Соціальна педагогіка : словник-довідник / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. – Вінниця : Планер, 2009. – 542 с.

4. Соціальні цінності малої групи школярів : монографія / за заг. ред. Т. Ф. Алексеєнко. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 180 с.